

Haccî, *İbn Zeydün es-Sefirü'l-vasîf* (Küveyt 1987); Abdülatîf Şerâre, *Ebü'l-Velîd İbn Zeydün dirâse ve Muhtârât* (Beirut 1988); Abdülmecîd el-Hür, *İbn Zeydün şâ'ru'l-ışık ve'l-hanîn* (Beirut 1993); Abdülazîz b. Nâsır Abdurrahman, *İbn Zeydün hayâtühü ve edebüh* (Riyad 1994).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Zeydün, *Divân* (nşr. Hannâ el-Fâhûrî), Beirut 1410/1990, neşredeninin girişi, s. 5-20; a.e. (nşr. Yûsuf Ferhât), Beirut 1411/1991, neşredeninin girişi, s. 7-17; *Divânü İbn Zeydün ve resâ'ilüh* (nşr. Ali Abdülâzîm), Kahire 1957, neşredeninin girişi, s. 9-116; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, s. 121-122, 130-131, 379; Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maîmaḥu'l-enfûs ve mesraḥu't-te'ennûs fi müleḥi ehlil-Endelûs*, İstanbul 1302, s. 60-61; a.m.f., *Kalâ'idü'l-ıkyân*, Kahire 1283, s. 14-18, 70-83; İbn Bessâm eş-Şentemî, *ez-Zahîre*, I, 336-428; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis*, s. 174-175; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Muḥrib* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, s. 164-168; Abdülvâhid el-Merrâküşî, *el-Mu'cib fi telḥîsi aḥbâril-Mağrib* (nşr. R. Dozy), Leiden 1881, s. 74-77; İbnü'l-Ebbâr, *I'tâbü'l-küttâb*, Dimaşk 1380/1961, s. 207-214; İbn Hallikân, *Veḡyât*, I, 139-141; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muḡrib*, I, 63-69; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, VII, 271-290; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 87-94; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, I, 627-634, 668-670; III, 182, 271-287, 565-566; IV, 99-100, 205-212, 264-271; A. Cour, *Un poète arabe d'Andalousie: Ibn Zaïdoun*, Constantine 1920; a.m.f., "Une lettre inédite d'Ibn Zaidün à Abû Bekr ben Al Aftas de Badajoz", *Cinquantenaire Fac. Lettres*, Alger 1932, s. 191-215; a.m.f., "İbn Zeydün", *İA*, V/2, s. 837-838; Ahmed Dayf, *Belâgatü'l-'Arab fi'l-Endelûs*, Kahire 1342/1924, s. 60-89; Brockelmann, *GAL*, I, 324-325; *Suppl.*, I, 485; A. R. Nykl, *Hispano-Arabîc Poetry*, Baltimore 1946, s. 106-120; Şevkî Dayf, *İbn Zeydün*, Kahire 1953; a.m.f., *Fi'l-Türâs ve ş-ş'ır*, Kahire 1987, s. 137-152; Ahmed Emîn, *Zuhrü'l-İslâm*, Kahire 1966, III, 215-218; Butrus el-Bustânî, *Üdebü'l-'Arab*, Beirut 1979, III, 114-146; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribil-'Arabî*, Rabat 1403/1983, III, 119-142; Mustafa eş-Şek'a, *el-Edebü'l-Endelûsî*, Beirut 1983, s. 181-212; Ömer Ferruh, *Târîḫü'l-edebe*, IV, 589-602; Mahmud Sobh, "Influencia de al-Mutanabbi en Ibn Zaydün", *Actas de las II Jornades de Cultura Arabe e Islamica*, Madrid 1985, s. 527-552; Abdurrahman Ali el-Haccî, *İbn Zeydün: es-Sefirü'l-vasîf*, Küveyt 1987; Abdülatîf Şerâre, *Ebü'l-Velîd İbn Zeydün*, Beirut 1988, tür.yer.; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Buḡûs İslamiyye fi'l-târîḫ ve'l-ḥadâre ve'l-aşâr*, Beirut 1992, II, 535-573; Muhammed Abdülmün'im Hafâcî, *el-Edebü'l-Endelûsî*, Beirut 1412/1992, s. 470-501, 618-630; *The Legacy of Muslim Spain* (ed. Salma Khadra Jayyusi), Leiden 1992, s. 343-351; Ahmed el-İskenderî, "İbn Zeydün", *MMİAdm.*, XI/9-10 (1931), s. 513-527, 577-593; Rahmî Er, "İbn Zaydün", *DDL*, IV/1 (1985), s. 175-194; G. Lecomte, "İbn Zaydün", *Et'* (İng.), III, 973-974; Mihrân Erzende, "İbn Zeydün", *DMBİ*, III, 643-649.

RAHMİ ER

İBN ZEYLE

(ابن زيلة)

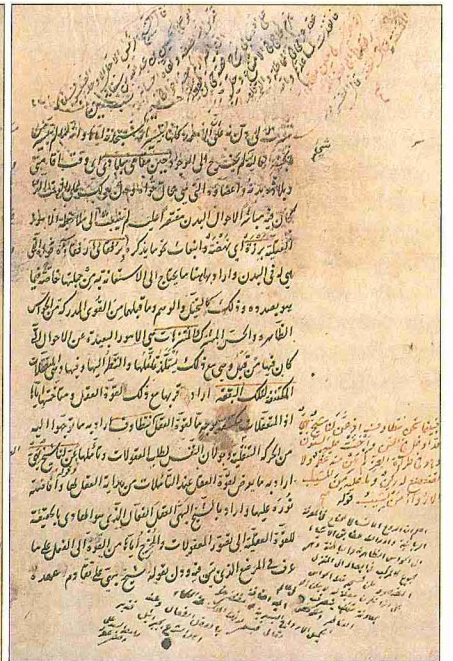
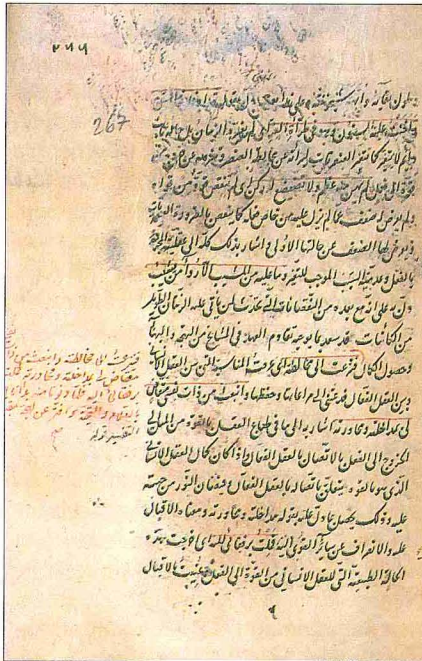
Ebü Mansûr el-Hüseyn b. Muhammed b. Ömer b. Zeyle
(ö. 440/1048)

İbn Sînâ'nın
önde gelen öğrencilerinden,
mûsiki nazariyecisi.

İsfahan'da doğdu ve orada yaşadı. Adı, Ali b. Zeyd el-Beyhakî tarafından Hüseyin b. Tâhîr b. Zeyle olarak verilirse de (*Târîḫü hükemâ'i'l-İslâm*, s. 115) *el-Kâfi fi'l-mûsiki* adlı eserinde (s. 17) yukarıdaki gibidir. Hayatı hakkında kaynakların verdiği bilgiler oldukça sınırlıdır. Beyhakî, onun Mecûsî olduğu yolundaki iddianın gerçekle ilgisi bulunmadığını söyler. Öte yandan *Ḥay b. Yakzân* şerhinde İsmâilî görüşlere muhalefet etmesi kendisinin İsmâilîlik'le bir mezhep ilişkisi olmadığını göstermektedir (Corbin, *Sembolik Hikâyeler I*, s. 14). Beyhakî, riyâziyyât alanında uzman ve mûsiki alanında maharet sahibi olduğunu ifade etmektedir. Muhtemelen, tabiiyyât ile de yakından ilgilendiği ve İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ'*ının "Tabiiyyât" kısmını ihtisar ettiği için "Hakîm" lakabıyla anılmıştır. İbn Zeyle özellikle *Ḥay b. Yakzân*'a yazdığı, İbrânice'ye de tercüme edilen Arapça şerhiyle meşhurdur. Onun bu eserinin, Ortaçağ yahudi düşüncesine İbn Sînâ'nın bilhassa *Ḥay b. Yakzân* üzerinden gerçekleşen tesirinde bir aracı vazifesi görmüş olması muhtemeldir. İbn Sînâ'nın ölümünden on iki yıl sonra İsfahan'da vefat etti (Ali b. Zeyd el-Beyhakî, s. 115). Kaynaklar, İbn Zeyle'nin eğitim ve öğretimle uğraştığına dair herhangi bir bilgi vermezse de çalışmalarının çoğunun İbn Sînâ'nın eserlerinin şerh veya telhisi şeklinde olması, onun öğretimle de uğraştığı ve dolayısıyla hocasının düşüncesinin anlaşılmasında ve yaygınlaşmasında bir katkısının bulunduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Eserleri. 1. *el-Kâfi fi'l-mûsiki*. İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ'* adlı eserinin mûsikiyle ilgili kısmının bir özeti mahiyetinde görünmekle birlikte eser, Kindî ve Fârâbî'nin henüz bulunmayan kitaplarından uzun iktibaslarla bulunması ve bilhassa mûsiki alanında remizler kullanması bakımından İbn Sînâ'nın eserinin basit bir özeti değildir. Bunun yanında müellifin kendi döneminde yaygın olarak kullanılan Arapça ve Farsça mûsiki terimlerini ihtiva ettiği için de İslâm mûsiki tarihinde mühim bir yeri olduğu kabul edilir (*el-Kâfi fi'l-mûsiki*, neş-

Ibn Zeyle'nin *Şerḫü risâleti Ḥay b. Yakzân* adlı eserinden iki sayfa (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2023/42, vr. 266^b-267^a)

redenin girişi, s. 10-11; Farmer, s. 220). İki kısımdan oluşan eserin birinci kısmında müzikinin temel unsuru olan ses, ikinci kısımda ise zaman incelenmektedir. *el-Kâfî*'nin Zekeriyâ Yûsuf tarafından ilmi neşri yapılmıştır (Kahire 1964). 2. *Şerhu risâleti Hay b. Yakzân*. İbn Sînâ'nın sembolik eserinin şerhidir. Birçok dile çevrilen ve İbn Sînâ'nın eserinin anlaşılması amacıyla sıkça başvurulan eserin İbn Ezrâ'ya nisbet edilen İbrâfmann tarafından Berlin'de neşredilmiştir (*DİA*, XVI, 552). Şerhin çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2023/42; Ayasofya, nr. 2456). Müellifin kaynaklarda ayrıca *el-İhtîşâr min tabî'yyâtî's-Şifâ'* ve *Kitâb fi'n-nefs* adlı eserleri zikredilmekte ve diğer bazı risâlelerinin de bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Zeyle, *el-Kâfî fi'l-mûsiki* (nşr. Zekeriyâ Yûsuf), Kahire 1964, s. 17; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 2-16; Ali b. Zeyd el-Beyhâkî, *Târîhu hû-kemâ'i'l-İslâm* (nşr. Memdûh Hasan Muhammed), Kahire 1417/1996, s. 115-116; *Keşfü'z-zunûn*, I, 862; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 220; H. Corbin, *Avicenna and the Visionary Recital* (trc. W. R. Trask), Texas 1980, s. 127-132, 134, 161, 274; a.m.f., "İbn Sînâ'nın Hayy b. Yakzân Risâlesi'nin Yazılışı ve Orjinalliği", *İslâm Felsefesinde Sembolik Hikayeler I: İbn Sînâ-Sühreverdî-A. Gazzâlî-N. Râzî* (trc. Derya Örs v.dğr.), İstanbul 1997, s. 10-22; ayrıca bk. İndeks; A.-M. Goichon, "İbn Zaylâ", *EP* (İng.), III, 974; Muhammed Ali Ebû Reyân, "İbn Zeyle", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 265-266; İhan Kutluer - Hasan Kâtipoğlu, "Hay b. Yakzân", *DİA*, XVI, 552.

TAHSİN GÖRGÜN

İBN ZİKRÎ

(bk. İBN ZEKRÎ).

İBN ZİYÂD el-ABSÎ

(ابن زياد العبي)

Ebû'l-Hasen Ali
b. Ziyâd el-Absî et-Tûnisî
(ö. 183/799)

İmam Mâlik'in
önde gelen talebelerinden.

Trablusgarp'ta doğdu ve daha sonra Tunus'a yerleşti. Abs kabilesine mensuptur; Arap asıllı olmadığına dair bir rivayet bu kabilenin mevâlisinden olabileceğini akla getirmekte, soy zincirinde sadece babasının adının kaydedilmesi de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Söz konusu

Abs kabilesi, aynı adla anılan birkaç kabileden muhtemelen Gatafân'ın kolu olup Kuzey Afrika fetihleri sırasında bir kısmı bu bölgede yerleşti. Ebû Ömer Hâlid b. Ebû İmrân et-Tûcîbî et-Tûnisî'den ders alan İbn Ziyâd ilim tahsili için Hicaz ve Irak'a gitti. Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd, Süfyân es-Sevrî ve İbn Lehîa gibi âlimlerden hadis dinledi. İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'* ile Süfyân es-Sevrî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr* ve *el-Câmi'u's-şâğîr*'ini rivayet etti. İbn Ziyâd, İmam Mâlik'in görüşlerini Kuzey Afrika'da tanıtarak açıklayan ve esaslarını belirleyen ilk âlimdir. Devlet adamlarından uzak duran ve kadılık teklifini reddeden İbn Ziyâd, kendisini öğretim faaliyetine verip aralarında Esed b. Furât, Sahnûn, Ebû Amr Bühlül b. Râşid el-Kayrevânî, Mûsâ b. Muâviye es-Sumâdîhî, Ebû Semüre Şecere b. İsa el-Meâfirî et-Tûnisî gibi Mâlikî mezhebinin Kuzey Afrika'da yayılmasında büyük rol oynayan âlimlerin bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Özellikle mezhebin en önemli iki temsilcisi Sahnûn ve Esed'in yetişmesine büyük katkısı oldu. 183 (799) yılında Tunus'ta vefat etti ve şehrin Türk Pazarı diye anılan mevkiinde defnedildi.

Hadis rivayetinde sika, hâfiz ve emin gibi vasıflarla nitelendirilen İbn Ziyâd fıkıh alanında da devrinin otoritelerinden idi. Sahnûn'a göre İfrîkiye ulemâsı arasında fıkıh hâkimiyet ve takvâ bakımından bir benzeri yoktu. Kayrevan halkı aralarındaki ihtilâflarda İbn Ziyâd'ın görüşüne başvururdu. Mâlik'in usulünü esas almakla birlikte zaman zaman onunkinden farklı görüşleri benimsemesi veya ictihadlarda bulunmasından mezhep taassubuna kapılmadığı anlaşılmaktadır (meselâ bk. *Muvaţta'*ü'l-İmâm Mâlik, neşredenin girişi, s. 9-10).

İbn Ziyâd'ın *el-Muvaţta'* rivayeti, mezhebin İfrîkiye'deki iki merkezinden biri olan Tunus'ta ilk nüveyi oluşturmuştur. *el-Muvaţta'* rivayetlerinin ve hatta İfrîkiye'de telif edilen kitapların ilki olması muhtemel görülen bu eserin günümüze ulaşan bir parçası, Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer tarafından tahkik edilerek *Muvaţta'*ü'l-İmâm Mâlik: *Kıṭ'a minhü bi-rivâyeti İbn Ziyâd* adıyla neşredilmiştir (Tunus 1978; Beyrut 1980, 1981, 1982, 1984). Bu parçada, Yahyâ b. Yahyâ el-Ley-sî'nin *el-Muvaţta'* rivayetinde "Kitâbü'd-Ḍahâyâ", "Kitâbü'z-Zebâ'ih", "Kitâbü'ş-Şayd" ve "Kitâbü'l-Akîka" başlıkları altında toplanan konulara tekabül eden on beş bab bulunmaktadır. İbn Ziyâd'ın rivayeti diğer rivayetlere kıyasla Mâlik'in görüşle-

rine daha çok yer vermekte ve dolayısıyla usule dair bazı mâlumat da ihtiva etmektedir. İbn Ziyâd'ın İmam Mâlik'ten dinlediği alışveriş, nikâh ve talâk konularına dair hadisleri ihtiva eden *Hayrun min zînetih* adlı bir eseri daha vardır. Kaynaklarda belirtildiğine göre Sahnûn, bu eserin aslının İbn Eşres'e ait olduğunu ve İbn Ziyâd tarafından anlam bakımından rivayet edildiğini söylemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ziyâd el-Absî, *Muvaţta'*ü'l-İmâm Mâlik: *Kıṭ'a minhü bi-rivâyeti İbn Ziyâd* (nşr. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer), Beyrut 1984, neşredenin girişi, s. 9-83; Ebû'l-Arab, *Ṭabaḳâtü'ulemâ'i İfrîkiyye ve Tûnis* (nşr. Ali eş-Şâbbî - Nuaym Hasan el-Yâfi), Tunus 1985, s. 220-223; Ebû Bekir el-Mâlikî, *Riyâzû'n-nüfûs* (nşr. Beşîr el-Bekkûş - Muhammed el-Arûsî el-Matvî), Beyrut 1403/1983, I, 234-237; İbn Abdülber, *el-İntikâ'*, Kahire 1350, s. 60; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 524; Şîrâzî, *Ṭabaḳâtü'l-fukahâ'*, s. 152; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 108; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, I, 326-329; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), IX, 85; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 181-190*, s. 304; Safedî, *el-Vâfi*, XXI, 119; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, s. 192-193; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 145; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 692-695, 702; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 60; Sezgin, GAS, I, 465; Tâhir Ahmed ez-Zâvî, *Târîhu'l-fetihü'l-Arabî fi Lîbyâ*, Trablusgarp 1972, s. 193-195; Ali Refî, "İbn Ziyâd", *DMBİ*, III, 639-640.

CENGİZ KALLEK

İBN ZİYÂD el-GAYSÎ

(ابن زياد الغيبي)

Ebû'z-Ziyâ Abdurrahmân
b. Abdikerîm b. İbrâhîm
el-Gaysî ez-Zebîdî
(ö. 975/1568)

Şâfiî fakihî.

900 yılı Receb ayında (Nisan 1495) Yemen'in Zebîd şehrinde doğdu ve orada büyüdü. Büyük dedelerinden Ziyâd'a nisbetle İbn Ziyâd diye tanındı. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledikten sonra Muhammed b. Mûsâ ed-Ducâî, Ahmed b. Mûsâ ed-Ducâî, Ahmed b. Ömer el-Müzecced ve Ebû'l-Abbas İbnü't-Tayyib et-Tanbezâvî'den (et-Tabenzâvî) fıkıh, Hâfiz Vecîhüddin İbnü'd-Deyba' ve diğer bazı âlimlerden tefsir, hadis, siyer, Cemâleddin Yahyâ Kuteyb'den usul, Muhammed Mufaddal el-Lihyânî'den Arapça okudu.

942 (1536) yılında hacca giden İbn Ziyâd, başta Hicaz müftüsü Abdülazîz ez-Zemzemî olmak üzere Haremeyn âlimleriyle fikir alışverişinde bulundu. Hocası Tanbezâvî'nin 948'de (1541) ölümü üzerine fetva makamına getirildi. Zebîd'de-